

**ANALIZA PROVOĐENJA
POSTOJEĆIH ODREDBI O
GOVORU MRŽNJE U
REPUBLICI SRPSKOJ**

Filip Novaković

**Analiza provođenja postojećih odredbi o
govoru mržnje u Republici Srpskoj**

Sarajevo, 2024.

Edicija *Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra*

Broj izdanja: 98

Naslov: *Analiza provođenja postojećih odredbi o govoru mržnje u Republici Srpskoj*

Autor: *Filip Novaković*

Urednik: *Darko Panudrević*

Tehnički urednik: *Matej Vrebac*

Lektura: *Ena Hasečić*

Prelom i dizajn: *Filip Andronik*

Recenzent: *Amil Brković*

Izdavač: *Sarajevski otvoreni centar*

Za izdavača: *Emina Bošnjak*

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom [Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Publikacija je izrađena uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Sarajevskog otvorenog centra i nužno ne odražava stavove USAID-a niti Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Filip Novaković

**ANALIZA PROVOĐENJA POSTOJEĆIH
ODREDBI O GOVORU MRŽNJE U
REPUBLICI SRPSKOJ**

Sarajevo, 2024.

ISBN 978-9958-536-93-9

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 60795398

SADRŽAJ

UVOD	7
1. METODOLOGIJA	10
2. MATERIJALNO KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO – ČLAN 359. KZ RS	13
3. ODNOS ČLANA 359. KZ RS SA ČLANOM 10. EKLJP	32
4. ANALIZA PROVOĐENJA ODREDBI U VEZI S JAVNIM IZAZIVANJEM I PODSTICANJEM NA NASILJE I MRŽNJU	36
4.1 Pregled izvršenih krivičnih djela prema statistikama Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske za period 2017–2023, posebno u vezi s krivičnim djelom Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju iz člana 359. KZ RS	36
4.2. Pregled rada okružnih javnih tužilaštava u Republici Srpskoj u vezi s krivičnim djelom Javno izazivanje nasilja i mržnje iz člana 359. KZ RS	37
4.3. Pregled rada sudova u Republici Srpskoj u vezi s krivičnim djelom Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje iz člana 359. KZ RS	37
5. PROCJENA UČINKOVITOSTI (DJELOTVORNOSTI) PROVEDBE	39
ZAKLJUČAK	46
LITERATURA I IZVORI	51
O AUTORU	55
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	56

UVOD

Govor mržnje, kao manifestacija netolerancije i preteča nasilja, predstavlja značajan izazov kako društvenoj koheziji tako i načelima demokratskog upravljanja i demokratskog, tolerantnog i savremenog društva uopšte. Regulacija govora mržnje postavlja složena pravna (i etička) pitanja, balansirajući između zaštite javnog reda i dostojanstva pojedinca i temeljnog prava na slobodu izražavanja. U Republici Srpskoj zakonski okvir koji (u određenoj mjeri) regulira „govor mržnje“ uveden je sa novim Krivičnim zakonikom Republike Srpske 2017. godine (u daljem tekstu: KZ RS).¹ Navedeni okvir prvenstveno je sadržan u članu 359. KZ RS koji predviđa krivično djelo Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje. Ova odredba ima za cilj suzbijanje izražavanja koja podstiču nasilje i mržnju na temelju nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, spola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih (zaštićenih) osobina. Predmet ove analize jeste upravo teorijski i praktični pogled na član 359. KZ RS, odnosno ispitivanje njegovog opsega, primjene i učinkovitosti (djelotvornosti) unutar pravnog okvira Republike Srpske.

Član 359. KZ RS predstavlja ključni pravni instrument u rješavanju pitanja govora mržnje. Njime su propisane krivičnopravne sankcije za onoga ko putem štampe, radija, televizije, kompjuterskog sistema ili društvene mreže, na javnom skupu ili javnom mjestu ili na drugi način javno poziva, izaziva ili podstiče ili učini dostupnim javnosti letke, slike ili neke druge materijale

1 Krivični zakonik Republike Srpske – KZ RS, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023 i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/2024 – odluka US BiH.

kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenom licu ili grupama zbog određenih karakteristika. Tekst odredbi člana 359. KZ RS tekst je osmišljen tako da se bavi izravnim (direktnim) i neizravnim (indirektnim) podsticanjem, obuhvatajući široku lepezu ponašanja koja bi potencijalno mogla destabilizirati društveni poredak i povrijediti ili ugroziti prava i slobode građana, što ujedno predstavlja ratio legis postojanja ovog krivičnog djela. Ova zakonska odredba odražava šire međunarodne standarde ljudskih prava, poput onih artikuliranih u Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine (CRD), Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine (ICCPR) i Europskoj konvenciji o ljudskim pravima iz 1950. godine (ECHR) i kasnijim protokolima uz Konvenciju, koji nameću obaveze državama da zabrane zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje ili mržnje po drugom osnovu koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Navedeni međunarodni instrumenti (i standardi koje su na osnovu njih ustanovili međunarodni/regionalni forumi) se neposredno primjenjuju na teritoriji Bosne i Hercegovine, a ECHR je i sastavni dio ustavno-pravnog sistema naše zemlje.

Uprkos usklađenosti KZ RS (u vezi sa predmetom ove analize) s međunarodnim normama, praktična provedba člana 359. KZ RS otkrila je nekoliko izazova. Detaljna analiza tužilačke i sudske prakse u Republici Srpskoj ukazuje na složeni međuodnos pravnih standarda i društvenih stavova. Djelotvornost člana 359. KZ RS zavisi o pristupima tumačenjima koja su usvojili sudovi i diskrecijskoj ovlasti tužilaca pri podizanju optužnica prema ovoj odredbi. Analiza sudske prakse otkriva varijacije u načinu na koji se govor mržnje identificira i procesuiru, odražavajući nijansiranu i često spornu prirodu ove vrste krivičnih djela.

Republika Srpska, kao i mnoge druge jurisdikcije, bori se s inherentnom tenzijom između zaštite slobode izražavanja i suzbijanja govora mržnje. Ustavno jamstvo slobode izražavanja zahtijeva pažljivo kalibriranje ograničenja kako bi se osiguralo da ona neopravdano ne zadiru u demokratski

diskurs. Ovo balansiranje posebno je delikatno u regiji obilježenoj etničkom i konfesionalnom raznolikošću i historijskim napetostima među određenim zajednicama. Stoga ispitivanje člana 359. KZ RS u ovom kontekstu daje dragocjen uvid u to kako pravni sistemi u etnički pluralističkim društvima upravljaju složenošću regulacije govora mržnje.

Ova analiza strukturirana je tako da prvo pruži pregled zakonskih odredbi iz člana 359. KZ RS, pojašnjavajući njegove ključne sastavnice i zakonodavnu namjeru. Nakon toga, analiza se bavi empirijskom procjenom tužilačke i sudske prakse. To uključuje pregled značajne sudske prakse, tužilačkih odluka i sudskih tumačenja koja su oblikovala provođenje ove odredbe. Empirijski dio se oslanja na sudske odluke, tužilačku praksu i relevantne pravne komentare kako bi se napravio detaljan portret trenutnog stanja regulacije govora mržnje u Republici Srpskoj.

METODOLOGIJA

Prilikom izrade ove analize primijenjen je sljedeći metodološki okvir:

1. Analiza pravnog okvira:

- Prikupljanje svih relevantnih zakonskih propisa koji se odnose na govor mržnje ili podsticanja na mržnju i nasilje u Republici Srpskoj, uključujući odredbe krivičnog zakonodavstva i sve druge relevantne zakone.
- Analiziranje opsega i definicije govora mržnje kako je navedeno u zakonskom okviru.
- Identifikacija nejasnoća ili praznine u postojećem zakonodavstvu koje mogu uticati na provedbu pravnih propisa o govoru mržnje.

2. Pregled relevantne dokumentacije:

- Pribavljanje izvještaja agencija za provođenje zakona (Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske) koje dokumentiraju slučajeve govora mržnje i izazivanja nasilja.
- Pregledavanje službene/ih statistike/a i izvještaja o krivičnim djelima iz mržnje koje su prikupili javni organi (Ministarstvo unutrašnjih poslova Republika Srpske, Republičko javno tužilaštvo i okružna javna tužilaštva).

- Prikupljanje svih dostupnih podataka o broju prijavljenih slučajeva govora mržnje, provedenih istraga, pokrenutih krivičnih progona i ishoda krivičnih postupaka.

3. Prikupljanje podataka:

- Ukoliko je moguće, sastavljanje baze podataka o slučajevima govora mržnje prijavljenim agencijama za provođenje zakona (policija) i tužilaštvima unutar određenog vremenskog okvira (za period: 2017–2023).
- Prikupljanje informacija o prirodi govora mržnje u prijavljenim slučajevima (npr. ciljane skupine, korištene platforme), identitetu počinioca, obrascima ili trendovima koji se mogu identificirati.
- Dokumentiranje odgovora nadležnih organa, uključujući mjere poduzete za istraživanje prijavljenih incidenata i rezultate tih istraga.

4. Analiza tužilačkih odluka i sudskih procesa:

- Analiziranje postupanja tužilaštava u slučajevima govora mržnje, uključujući odluke o podizanju optužnice ili donošenje naredbi o neprovođenju istrage (uzimajući u obzir i zavisno od njihove dostupnosti).
- Ispitivanje sudskih krivičnih postupaka i njihove ishode.
- Identifikacija izazova ili prepreka sa kojima se tužioc i sudije suočavaju u učinkovitom procesuiranju slučajeva govora mržnje.

5. Procjena učinkovitosti (djelotvornosti) provedbe:

- Nakon provedenih analiza ocijeniti učinkovitost postojećeg zakonskog okvira o govoru mržnje i njihovih mehanizama provedbe u odvratanju i rješavanju govora mržnje i povezanog nasilja.

- Procijeniti dosljednost i koherentnost sudskih odluka u slučajevima govora mržnje i njihovu usklađenost s pravnim načelima i standardima ljudskih prava.
- Identificirati područja za poboljšanje pravnog okvira ili praksi provedbe kako bi se povećala učinkovitost (djelotvornost) borbe protiv govora mržnje.

MATERIJALNO KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO – ČLAN 359. KZ RS

Godine 2017. donesen je novi Krivični zakonik Republike Srpske kojim je u glavi XXVIII koja se odnosi na grupu krivičnih djela protiv javnog reda i mira, kao posebno krivično djelo, prepoznato Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje.

Razmatrajući klasifikaciju krivičnih djela u okviru kojih se nalazi djelo iz člana 359. KZ RS, vidljivo je da je primarni objekt zaštite javni red i mir. To je istina, uprkos tome što zakonska definicija osnovnog oblika ovog krivičnog djela ne propisuje izričito da izazivanje ili podsticanje na nasilje i mržnju mora imati mogućnost narušavanja javnog reda i mira. Pojašnjenja radi, član. 359. KZ RS (o čemu će i kasnije biti govora) govori o radnjama koje uključuju javno provociranje ili podsticanje na nasilje i mržnju. No, zakonska odredba ne nalaže da takve radnje nužno dovode do remećenja javnog reda i mira da bi krivično djelo moglo biti izvršeno (ili pokušano). Zaštitni cilj krivičnog zakonodavstva je, *inter alia*, održavanje javnog reda i mira, a ovo krivično djelo je svrstano u ovaj širi cilj. Ova klasifikacija sugerira da se sam čin podsticanja ili izazivanja, bez obzira na njegov neposredni učinak na javni red, smatra dovoljno štetnim da opravdava krivičnog gonjenja i, eventualno, kasnijeg sankcionisanja. Obrazloženje iza ovog zakonodavnog pristupa vjerovatno proizlazi iz preventivne perspektive, pri čemu KZ RS nastoji obuzdati ponašanja koja imaju inherentan potencijal da naruše društveni sklad i mir, čak i ako takav poremećaj nije odmah vidljiv u svakom slučaju ovog krivičnog djela.

Ukratko, zaštitni objekt člana 359. KZ RS je očuvanje javnog reda i mira, odražavajući zakonodavnu namjeru da se ublaže ponašanja koja predstavljaju latentnu prijetnju stabilnosti društva. Ovaj cilj ostaje najvažniji čak i u slučajevima kada zakonski elementi krivičnog djela izričito ne zahtijevaju dokazivo remećenje javnog reda i mira. Dakle, uzimajući u obzir grupu krivičnih djela u koju je smješteno krivično djelo iz člana 359. KZ RS vidimo da je njegov zaštitni objekt javni red i mir, i pored toga što zakonski opis osnovnog oblika ovog krivičnog djela ne sadrži zahtjev da se mora raditi o takvom javnom izazivanju ili podsticanju na nasilje i mržnju za koje je vjerovatno da će poremetiti javni red i mir.²

Konsultirajući relevantno zakonodavstvo Republike Srpske, konkretno Zakon o javnom redu i miru (u daljem tekstu: ZJRM),³ vidimo da je, u smislu tog zakona, usklađeno stanje međusobnih odnosa građana nastalo njihovim ponašanjem na javnom mjestu i djelovanjem organa i službi u javnom životu s ciljem obezbjeđivanja jednakih uslova za ostvarivanje prava građana na ličnu sigurnost, mir i spokojstvo, privatni život, slobodu kretanja, zaštitu ljudskog dostojanstva i prava maloljetnika i drugih lica. S tim u vezi se u svakom pojedinačnom slučaju treba vršiti procjena pogodnosti remećenja javnog reda i mira određenim radnjama, odnosno da li se tim radnjama vrši ili su pogodna da povrijede ili ugroze pravno-zaštićene vrijednosti pojedinaca i skupina.

Krivično djelo iz člana 359. KZ RS ima nekoliko obika. Prije svega, osnovni oblik krivičnog djela Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju, sadržan u stavu 1, čini onaj **ko putem štampe, radija, televizije, kompjuterskog sistema ili društvene mreže, na javnom skupu ili javnom mjestu ili na drugi način javno poziva, izaziva ili podstiče ili učini**

2 Filipović, Ljiljana, *Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje, Komentar relevantnih zakonskih odredaba*, Sarajevo, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, 2020, 83.

3 Zakon o javnom redu i miru – ZJRM, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 11/2015 i 58/2019.

dostupnim javnosti letke, slike ili neke druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenom licu ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina. Osnovni oblik ovog krivičnog djela ima dva vida:

- (1) Prvi vid sastoji se iz javnog pozivanja, izazivanja ili podsticanja na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenom licu ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina;
- (2) Drugi vid se sastoji iz činjenja dostupnim javnosti letaka, slika ili nekih drugih materijala kojima se poziva na nasilje ili mržnju prema određenom licu ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina.

Radnja izvršenja prvog vida osnovnog oblika ovog krivičnog djela je alternativno određena, i to kao: pozivanje, izazivanje ili podsticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenoj osobi i grupi zbog njegove/njene/njihovih karakteristike/a. U kontekstu radnje izvršenja ključno je razumijevanje pojmova „pozivanje“, „izazivanje“ i „podsticanje“. Razumijevanje ovih pojmova bitno je za pravilnu primjenu zakona i ocjenu krivnje počinioca.

Pojam „**izazivati**“ obuhvata nekoliko nijansi, a sve uključuju pokretanje ili podsticanje reakcije. Navedeni pojam sadrži u sebi radnje kao što su: uzrokovati, pobuđivati ili podsticati. To podrazumijeva podsticanje emocija ili osjećaja, što često rezultira pojačanim emocionalnim stanjima kao što su ljutnja, strast ili uznemirenost. Naprimjer, govor koji pobuđuje rasno neprijateljstvo može izazvati nasilne reakcije. Izazvati znači i podstaknuti nekoga na akciju, posebno na nasilne ili agresivne radnje.

Huškanje je često vidljivo u kontekstima u kojima provokator aktivno podstiče neprijateljsko ponašanje prema određenoj skupini.

Zamislimo situaciju u kojoj javna osoba tokom govora na televiziji ili na velikom javnom skupu daje sljedeću izjavu: „Naša zajednica je pod prijetnjom Cigana i njihovih prljavih manira. Oni čine krivična djela, njihova pojava uznemirava javnost i oni kvare našu kulturu. Ne možemo mirno sjediti dok se uništava naš način života. Moramo ustati i poduzeti akcije da odbranimmo sebe i svoje porodice, moramo se zaštititi svim potrebnim sredstvima, vrijeme je da im pokažemo da više nećemo tolerirati njihovo prisustvo“.

Pojam „**pozivati**“ ima šire značenje i obuhvata nekoliko oblika podsticanja nekoga da nešto poduzme. Pozivanje uključuje provociranje nekoga na određeni odgovor koji se ogleda u određenom ponašanju (činjenju), često dovodeći u pitanje njegovu hrabrost, uvjerenja ili vrijednosti, čime ga se podstiče upravo na poduzimanja određenih radnji. Ovaj pojam, također, uključuje uputstva koja se ogledaju u neposrednijem vodstvu ili izdavanju naredbi, kao što je traženje ili zapovijedanje nekome da izvrši određenu radnju. To može uključivati javne pozive na učešće u protestu ili diskriminatorno ponašanje, pa čak i nasilje. Pored toga, pozivanje uključuje zahtjev ili nalog, a što se odnosi na formalno traženje ili usmjeravanje pojedinaca ili grupa da se uključe u određene aktivnosti. To može varirati od distribucije pamfleta koji pozivaju na nasilje do držanja govora koji upućuju slušaocima da poduzmu neprijateljske radnje protiv određene skupine. Dakle, „pozvati“ znači podstaknuti ili uputiti nekoga da se uključi u određene radnje, bilo putem izravnog izazova, zahtjeva ili naredbe.

Pojam „**podsticanje**“ ključan je za razumijevanje čina podržavanja ili promovisanja određenih ponašanja. Ono uključuje davanje podrške ili povjerenja nekome da izvrši određeni čin. Podsticanje može biti subtilno, poput potvrđivanja osjećaja mržnje koji mogu dovesti do nasilja, pa do osnaživanja („navijanja“), a što podrazumijeva osiguravanje sredstava, resursa ili snage potrebne za izvođenje određene radnje ili akcije.

Oснаživanje nekoga u ovom kontekstu može značiti nuđenje podrške ili potvrđivanje njegovih nasilnih postupaka ili postupaka pune mržnje. Pored toga, podsticanje uključuje i usmjeravanje, odnosno vođenje nekoga prema određenom smjeru radnje. Naprimjer, usmjeravanje mase na čin nasilja tokom javnog skupa. Slično „izazivanju“, „podsticanje“ uključuje snažno podsticanje nekoga da djeluje, često na negativan način. Huškanje može biti eksplicitno, poput zapaljivih govora ili implicitno kroz sugestivnu retoriku. Ukratko, „podsticati“ znači osnaživati, podržavati ili usmjeravati nekoga prema činjenju djela nasilja ili mržnje.

U analizi člana 359. KZ RS važno je uočiti nijansiranu upotrebu veznika u zakonskom jeziku. Tekst ovog statuta koristi veznik „i“ između izraza „nasilje“ i „mržnja“, što na prvi pogled sugerira konjunktivni zahtjev. Međutim, nakon detaljnijeg ispitivanja, ovi elementi – nasilje i mržnja – zapravo su alternativni kriteriji za počinjenje krivičnog djela, kao što je pojašnjeno zakonskom upotrebom disjunktivnog veznika „ili“ u zakonskom opisu obilježja krivičnog djela. Ovo tumačenje je, možemo reći u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR), koji je u više odluka utvrdio da podsticanje na mržnju ne podrazumijeva samo po sebi podsticanje na nasilje, činove nasilja ili druga kriminalna ponašanja. Naime, u predmetima *Vejdalan and Others v. Sweden* (§ 55) i *Féret v. Belgium* (§ 73), ECtHR je naglasio da sam čin podsticanja mržnje može stajati samostalno, kao krivično djelo, bez potrebe dokazivanja podsticanja na nasilje. Ovakvo sudsko stajalište ističe samostalnu i dostatnu prirodu podsticanja mržnje kao krivičnog, odnosno kažnjivog djela, odvojeno od bilo kakve povezanosti s nasiljem. Stoga je u kontekstu člana 359. imperativ razumjeti da zakonska konstrukcija dopušta krivično gonjenje djela koja podstiču nasilje ili mržnju nezavisno jedno o drugom. Pravni okvir stoga prihvata širi spektar kažnjivih ponašanja, usklađujući se s tumačenjem ECtHR-a da zaštita od govora mržnje i povezanih krivičnih djela ne zavisi o neposrednoj povezanosti s nasilnim radnjama.

Pojam „**mržnja**“ se, u smislu zakonske odredbe člana 359. stav 1. KZ RS, treba razumijevati kao neprijateljsko osjećanje prema nekome, čiji je intenzitet takav da se ne isključuje spremnost da se nanese neko zlo, odnosno manifestuje se spremnošću da se drugome nanese neko zlo.⁴ Dakle, u kontekstu ove zakonske odredbe, „mržnja“ se može definisati kao duboko ukorijenjena, intenzivna emocija neprijateljstva ili animoziteta prema pojedincima ili grupama na temelju posebnih obilježja kao što su rasa, etnička pripadnost, nacionalnost, vjera, spol, seksualna orijentacija ili bilo koji drugi zaštićeni atribut. To se neprijateljstvo očituje u stavovima, govoru ili postupcima koji imaju za cilj poniziti, degradirati ili podstaknuti diskriminaciju ili nasilje protiv ciljanih pojedinaca ili skupina.⁵ Mržnja, unutar ovog pravnog okvira nije samo osobni osjećaj već element koji podstiče na krivično djelo, pretvarajući ono što bi inače moglo biti zaštićeni govor u kažnjivo djelo. Međutim, značajno je da pravni sistem nastoji razlikovati dopušteno izražavanje mišljenja od onih koje prelaze granicu podsticanja na nasilje i mržnju. Uvid u tu razliku dao je ECtHR, prepoznavši da se ne mogu svi izrazi koji vrijeđaju ili uznemiruju klasificirati kao podsticanje na (nasilje i) mržnju. Odlučujući faktor je želi li konkretno izražavanje podstaknuti ili promovirati stvarno neprijateljstvo ili nasilje protiv zaštićenih skupina. Tako se u članu 359. KZ RS mržnja definira (i tumači) ne samo intenzitetom negativnih osjećaja, već i namjerom i vjerovatnim dejstvom tih osjećaja koji se komuniciraju, posebno ako za cilj imaju podsticanje štetnih radnji protiv određenih skupina na temelju njihovih inherentnih karakteristika.

4 Tomić, Zoran, *Krivično pravo II, Posebni dio, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007, 57 i Srzentić, Nikola, *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Beograd, Savremena administracija, 1978, 473.

5 Simović, Miodrag, Jovašević, Dragan, „Krivičnopravni značaj mržnje – zakonodavstvo, teorija i praksa država bivše SFRJ“, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci*, 39(39)/2017, 24–27.

Pojam „**nasilje**“ treba se razumijevati kao upotreba sile (prinude), bilo da se radi o fizičkoj, bilo o psihičkoj sili.⁶ Ovdje se „nasilje“ odnosi na upotrebu ili prijetnju da će se upotrijebiti fizička sila prisilom prema pojedincima, grupama ili imovini, sa namjerom nanošenja štete, povrede tjelesnog integriteta, odnosno povrede ili ugrožavanja prava. To može obuhvatiti širok raspon radnji, od fizičkih napada do prijetnji, i može biti usmjereno protiv osoba ili objekata povezanih sa određenim pojedincima ili skupinama na temelju njihove rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere, spola, seksualne orijentacije ili drugih zaštićenih karakteristika. Nasilje u ovom kontekstu karakterizira cilj zastrašivanja, prisile ili fizičkog povređivanja ciljanih pojedinaca ili skupina. To uključuje djela koja ne samo da rezultiraju fizičkim povredama, već i ona koja stvaraju strah i nesigurnost među žrtvama. Korištenje nasilja, kako je definirano u članu 359. KZ RS, nije ograničeno na otvorenu fizičku agresiju, već uključuje i radnje koje predstavljaju vjerodostojnu prijetnju takvom agresijom, čime se narušava sigurnost i dobrobit ciljanih pojedinaca ili zajednica. U krivičnopravnom smislu, pojam nasilja obuhvata radnju i namjeru iza te radnje. Nije nužno da je došlo do fizičke povrede; puka namjera podsticanja ili prijetnje nasiljem može biti dovoljna da zadovolji pravnu definiciju sadržanu u članu 359. KZ RS. To je u skladu sa širim ciljem zakona, a to je spriječiti i kazniti ponašanja koja prijete javnom redu i sigurnosti, te zaštititi pojedince i skupine od zastrašivanja i štete ukorijenjene u pristrasnosti ili predrasudama.

Da bi postojao prvi vid osnovnog oblika ovog krivičnog djela, potrebno je da se radi o **javnom** pozivanju, izazivanju ili podsticanju na nasilje i mržnju. Pojam „**javnost**“ u ovom kontekstu može se definirati kao radnje, komunikacije ili ponašanja koja se događaju na način dostupan ili izložen široj populaciji. To uključuje bilo koje okruženje u kojem pojedinci izvan zatvorene,

6 Babić, Miloš, Filipović Ljiljana, Marković, Ivanka, Rajić, Zdravko, *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga II*, Sarajevo, Vijeće Evrope i Evropska komisija, 2005, 1799.

privatne grupe mogu promatrati ili učestvovati u predmetnim aktivnostima. Javna sfera obuhvata različite kontekste, međutim, najčešći su:

- (1) Fizički javni prostori: područja otvorena za opštu javnost/populaciju (*general public*), kao što su: ulice, parkovi, trgovi, javne zgrade i druga mjesta gdje se ljudi mogu okupljati bez posebnih poziva ili članstva.
- (2) Javni događaji i okupljanja: aktivnosti ili skupovi koji su otvoreni za prisustvovanje bilo kome, uključujući skupove, demonstracije, koncerte i druge društvene ili kulturne događaje.
- (3) Mediji i komunikacije: platforme i kanali putem kojih se informacije šire većem broju ljudi poput štampe, televizije, radija i interneta, uključujući i društvene medije. Sve izjave, publikacije ili emisije kojima šira javnost može pristupiti spadaju u ovu kategoriju.
- (4) Digitalni i mrežni prostori: web-mjesta, forumi, društvene mreže i druge internetske platforme na kojima se informacije mogu dijeliti s većim brojem ljudi i kojima mogu pristupiti svi koji imaju internetsku vezu.

U pravnom smislu, radnja se smatra „javnom“ ako je izvedena na način koji je namijenjen ili se razumno može očekivati da će je vidjeti, čuti ili razumjeti neodređeni broj ljudi. Javna priroda djela često povećava njegovo potencijalno dejstvo i štetu koju može prouzrokovati, posebno u kontekstu izazivanja ili podsticanja nasilja i mržnje.

Zakonski opis prvog vida osnovnog oblika krivičnog djela sadrži naznaku mogućih načina javnog pozivanja, izazivanja ili podsticanja na nasilje i mržnju, i to: (1) putem štampe, (2) radija, (3) televizije, (4) kompjuterskog sistema ili društvene mreže i (5) na javnom skupu ili javnom mjestu. Međutim, ovo nabranje mogućih načina javnog pozivanja, izazivanja ili podsticanja na nasilje ili mržnju nije iscrpno, jer zakonski opis sadrži

eksplicitnu, dakle izričitu naznaku da se javno pozivati, izazivati ili podsticati na nasilje i mržnju može činiti **i na (neki) drugi način.**

Izričito navedeni oblici javnog pozivanja, izazivanja ili podsticanja na nasilje ili mržnju predstavljaju oblike javnosti koje, u pravilu, karakterizira mogućnost dopiranja (*outreach*-a) radnje izvršenja do potencijalno neograničenog i neodređenog broja ljudi. U ovom kontekstu, treba se konsultovati član 2. stav 3. i stav 4. ZJRM. Naime, u članu 2. stavu 3. ZJRM daje se definicija javnog mjesta, i to na sljedeći način: Javno mjesto, u smislu ovog zakona (ZJRM, op. a.), jeste mjesto na kojem je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima bez uslova ili pod određenim uslovima, kao i prostorije državnog organa, privrednog društva, drugog pravnog lica i drugih mjesta kada je, usljed blizine ili izloženosti vidiku ili čujnosti, izvršenom radnjom došlo do uznemiravanja ili negodovanja građana. Pored toga, u članu 2. stavu 4. ZJRM propisuje se sljedeće: Javno mjesto, u smislu ovog zakona (ZJRM, op. a.), jeste i svako drugo mjesto na kojem je počinjen prekršaj, a posljedica je nastupila na javnom mjestu. Dakle, prilikom tumačenja odredbi člana 359. KZ RS treba se uzeti u obzir zakonska definicija „javnog mjesta“ sadržana u ZJRM, uzimajući u obzir da KZ RS u svom članu 123. (koji se odnosi na značenje izraza korištenih u zakonu) to ne sadrži.

Mogući načini javnog pozivanja, izazivanja ili podsticanja na nasilje ili mržnju svakako su i distribucija raznih letaka, slika i drugog (ponajprije vizualnog i literarnog) materijala. Iz tog razloga bi se razlika između prvog i drugog vida osnovnog oblika krivičnog djela iz člana 359. stav 1. KZ RS trebala tražiti u zakonskoj konstrukciji i značenju radnje izvršenja drugog vida ovog oblika djela, a to je izvršenje djela činjenjem dostupnim javnosti letaka, slika ili nekog drugog materijala kojima se poziva na nasilje ili mržnju prema određenom licu ili skupinama zbog njihovih osobina i karakteristika. Ako je autor letka, slike ili drugog materijala istovremeno i onaj koji taj materijal čini dostupnim javnosti, onda će se raditi o prvom vidu osnovnog oblika ovog krivičnog djela. Međutim, ako

onaj ko čini dostupnim javnosti letke, slike ili druge materijale kojima se poziva, izaziva ili podstiče na nasilje ili mržnju nije autor tih materijala, nego se njegova ili njena aktivnost sastoji samo u činjenju dostupnim javnosti tog materijala, onda će se raditi o drugom vidu osnovnog oblika krivičnog djela.⁷

Počinitelj krivičnog djela može biti bilo koja osoba (radi se o *delictum communis omnium*), odnosno ne traže se posebne karakteristike na strani počinioca. Subjektivna strana osnovnog oblika je umišljaj (direktni ili eventualni) ili (izuzetno) nehat. Umišljaj predstavlja oblik krivnje ili vinsti kojim se u krivičnom pravu označava najviši intenzitet počiniočevog psihičkog odnosa prema počinjenom djelu. To znači da je na strani počinioca u vrijeme izvršenja krivičnog djela postojala svijest o djelu i volja koja je bila usmjerena na njegovo činjenje ili usaglašavanje s tim. Umišljaj može biti: direktni i eventualni. U prvom slučaju, radi se svjesnom i hotimičnom izvršenju krivičnog djela, odnosno o svijesti i htijenju njegovog izvršenja, dok se u drugom slučaju radi o situaciji kada je počinitelj bio svjestan da zbog njegovog činjenja ili nečinjenja može doći do nastupanja zabranjene posljedice, pa je pristao na njeno nastupanje.⁸

U zakonskom opisu osnovnog oblika krivičnog djela ne zahtijeva se da se radnje izvršenja poduzimaju s ciljem izazivanja ili podsticanja na nasilje ili mržnju. Stoga je za postojanje krivičnog djela potreban i eventualni umišljaj, odnosno dovoljna je svijest o mogućnosti uzrokovanja nasilja i mržnje i pristajanje na takvu posljedicu. Kada je u pitanju drugi vid osnovnog oblika krivičnog djela umišljajem počinioca mora biti obuhvaćena i sadržina letaka, slika ili drugih materijala, a ne samo činjenje dostupnim javnosti. U kontekstu nehata, on uključuje svjesno zanemarivanje značajnog i

7 Filipović, Ljiljana, *Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje, Komentar relevantnih zakonskih odredaba*, Sarajevo, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, 2020, 87.

8 Babić, Miloš, Marković, Ivanka, *Krivično pravo, Opšti dio, Šesto izdanje*, Banja Luka, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 2019, 245–253.

neopravdanog rizika. Primjenjujući to na član 359. stav 1. KZ RS, to bi bio slučaj kada je pojedinac svjestan rizika da bi svojim djelovanjem mogao podstaći nasilje ili mržnju, ali svejedno nastavlja sa svojim činjenjem. Član 359. stav 1. KZ RS posebno cilja na radnje koje uključuju javno pozivanje, izazivanje ili podsticanje na nasilje ili mržnju. Subjektivni element koja se ovdje zahtijeva može se vidjeti u izrazima „poziva“, „izaziva“ ili „podstiče“, a svi oni podrazumijevaju svrhovito ili svjesno mentalno stanje, dakle umišljaj. Čini se da ova odredba ne kriminalizira puki govor iz nemara, već se usredotočuje na namjerno ili, izuzetno, svjesno nepromišljeno ponašanje. Počinilac mora imati namjeru izazvati nasilje ili mržnju ili barem biti nehatan u pogledu potencijala svojih postupaka da izazovu takve ishode.

Da bi se osigurala osuda u krivičnom postupku za krivično djelo iz člana 359. stav. 1 KZ RS, tužilaštvo mora dokazati da je osumnjičeni, odnosno optuženi imao potreban subjektivni element. To uključuje standard dokazivanja vjerovatnoće da je osumnjičeni, odnosno optuženi djelovao sa namjerom (ili izuzetno iz nehata). Dokazi o namjeri mogu uključivati neposredne izjave, kontekst, sadržaj i prirodu govora ili materijala te okolnosti pod kojima je djelo počinjeno. Demonstriranje nesmotrenosti (nehata) može uključivati pokazivanje da je osumnjičeni, odnosno optuženi bio svjestan mogućnosti da će svojim postupcima izazvati ili podstaći na nasilje ili mržnju te je odlučio zanemariti ovaj rizik.

Dokazivanje psihičkog stanja osumnjičenog, odnosno optuženog može biti izazovno jer uključuje njegove unutrašnje misli i namjere, koje se, nekada, ne mogu neposredno uočiti. S tim u vezi, tužilaštvo se treba oslanjati i na posredne dokaze, kao što su komunikacija i obrasci njegovog ili njenog ponašanja, kako bi se naposljetku mogao izvesti pravilan zaključak o njegovoj ili njenoj svijesti.⁹

9 Pri čemu se mora uzeti u obzir da bi osumnjičeni, odnosno optuženi, mogao tvrditi da nije imao namjere, da se radi o nesporazumu ili čak da je njegov govor zaštićen slobodom izražavanja, kao i da se radi o njegovom vrijednosnom sudu.

Značajno je što zakonski opis osnovnog oblika ovog krivičnog djela ne sadrži zatvorenu listu osnova po kojima se vrši pozivanje na nasilje ili mržnju, budući da propisuje da osnov za pozivanje na nasilje i mržnju, osim onih izričito navedenih, mogu biti i druge osobnosti pojedinca ili skupine. Iako je ovo opravdano iz kriminalnopolitičkih razloga, ono ipak dovodi u pitanje pravnu sigurnost. Iz tog razloga se prilikom eventualnog tumačenja ove odredbe i primjenjivanja neke druge osobine kao osnova pozivanja na nasilje ili mržnju mora voditi računa o granicama koje postavljaju izričito navedene osnove.

Zaštićene osnove prema članu 359. KZ RS su: nacionalnost, rasa, vjerska ili etnička pripadnost, boje kože, spol, seksualno opredjeljenje, invaliditet, rodni identiteta, porijeklo i „kakve druge osobine“.

Osnov „**nacionalnosti**“ se odnosi na pravni odnos između pojedinca i države, obično uspostavljen rođenjem na teritoriji države, porijeklom od državljana te države ili naturalizacijom. Označava članstvo u određenoj političkoj zajednici i dodjeljuje pojedincima određena prava i obaveze.

„**Rasa**“ se odnosi na društveni konstrukt koji kategorizira ljude na temelju uočenih fizičkih ili bioloških razlika, posebno onih povezanih s porijeklom, fizičkim značajkama i naslijeđem. Rase se često definiraju prema karakteristikama kao što su boja kože, crte lica, tekstura kose i drugi fizički atributi, a pojedinci se obično raspoređuju u rasne kategorije na temelju tih karakteristika.

„**Vjerska pripadnost**“ odnosi se na povezanost pojedinca s određenom vjerom ili vjerskom skupinom. Obuhvata vjerovanja, običaje, rituale i tradiciju koji su sastavni dio vjerskog identiteta osobe. Vjerska pripadnost može uključivati članstvo u organiziranim vjerskim institucijama, privrženost određenim vjerskim doktrinama ili učenjima, učešće u vjerskim obredima te identifikaciju s određenom vjerskom zajednicom ili denominacijom. Ova se zaštićena karakteristika odnosi na sve koji „odluče imati

ili ne imati vjerska uvjerenja i praktcirati ili ne praktcirati određenu vjeru“ (*S.A.S. v. France* [GC], no. 43835/11, ECtHR 2014, § 124; *İzzettin Doğan and Others v. Turkey* [GC], no. 62649/10, ECtHR 2016, § 103). Također, prema strazburškoj praksi, religija i uvjerenje su u svojoj suštini osobni (lični) i subjektivni i ne moraju se nužno odnositi na vjeru organiziranu oko institucija (*Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*, no. 72881/01, ECtHR 2006, §§ 57-58; *Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova*, no. 45701/99, ECtHR 2001, § 114; *Hasan and Chaush v. Bulgaria* [GC], no. 30985/96, ECtHR 2000, §§ 62-78).

„**Etnička pripadnost**“ odnosi se na identifikaciju pojedinca s određenom etničkom grupom ili kulturnom zajednicom koju karakterizira zajedničko porijeklo, jezik, običaji, tradicija i često zajedničko geografsko ili povijesno-historijsko porijeklo. Etnička pripadnost obuhvata osjećaj pripadnosti i solidarnosti s drugima koji dijele slične kulturne, jezičke ili nasljedne veze. Dok je „nacionalnost“ više pravno-političke, „eticitet“ je biološke podloge.

Etnička pripadnost i rasa, prema stavu ECtHR-a, povezani su pojmovi koji se preklapaju (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, ECtHR 2009, § 43; *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, ECtHR 2005, § 56). Dok je pojam rase ukorijenjen u ideji biološke klasifikacije ljudskih bića u podvrste na temelju morfoloških značajki kao što su boja kože ili karakteristike lica, etnicitet ima svoje porijeklo u ideji društvenih skupina posebno obilježenih zajedničkom nacionalnošću, plemenskom pripadnosti, religijom, zajedničkim jezikom ili kulturnim i tradicionalnim porijeklom i pozadinom (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, ECtHR 2009, § 43; *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, ECtHR 2005, § 55). Diskriminacija na temelju nečijeg stvarnog ili pretpostavljenog etničkog porijekla oblik je rasne diskriminacije (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, ECtHR 2009, § 43; *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, ECtHR 2005, § 55). Rasna diskriminacija, kao rasno nasilje, posebno je eklatantna i, s obzirom na svoje

opasne posljedice, zahtijeva poseban oprez i energičnu reakciju vlasti. Iz tog razloga javne vlasti moraju koristiti sva raspoloživa sredstva za borbu protiv rasizma, jačajući tako viziju demokratije o društvu u kojem se različitost ne doživljava kao prijetnja, već kao izvor bogaćenja (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, ECtHR 2009, § 43; *Timishev v. Russia*, nos. 55762/00 and 55974/00, ECtHR 2005, § 56; *Nachova and Others v. Bulgaria*, nos. 43577/98 and 43579/98, ECtHR 2005, § 145; *Stoica v. Romania*, no. 42722/02, ECtHR 2008, § 117; *Soare and Others v. Romania*, no. 24329/02, ECtHR 2011, § 201).

„**Boja kože**“ posebno se odnosi na pigmentaciju kože pojedinca koja je određena prisutnošću i raspodjelom melanina, te predstavlja samo jedan aspekt rasnog identiteta.

Osnova „**spola**“ odnosi se na biološke karakteristike koje tipično razlikuju pojedince kao muškarce ili žene. To uključuje fiziološke značajke kao što su reproduktivna anatomija i sekundarne spolne karakteristike koje su određene genetikom i hormonskim čimbenicima. Kad je riječ o diskriminaciji na temelju spola i ovoj zaštićenoj karakteristici, ECtHR je u više navrata istaknuo da je unapređenje ravnopravnosti spolova danas glavni cilj u državama članicama Vijeća Europe (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], no. 30078/06, ECtHR 2012, § 127) i da su, u načelu, morali biti izneseni „vrlo važni razlozi“ prije nego što bi se takva razlika u postupanju mogla smatrati spojivom s Konvencijom (*Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, nos. 9214/80, 9473/81 and 9474/81, ECtHR 1985, § 78). ECtHR je stava, a što je važno napomenuti, da pozivanje na tradiciju, opšte pretpostavke ili prevladavajuće društvene stavove u određenoj zemlji nije dovoljno opravdanje za različito postupanje na temelju spola (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], no. 30078/06, ECtHR 2012, § 127).

„**Seksualna orijentacija**“ odnosi se na trajnu emocionalnu, romantičnu ili seksualnu privlačnost pojedinca prema osobama istog, različitog spola ili više spolova. ECtHR je naglasio da je diskriminacija na temelju seksualne

orijentacije jednako ozbiljna kao i diskriminacija na temelju „rase, porijekla ili boje kože“ (*Vejdeland and Others v. Sweden*, no. 1813/07, ECtHR 2012, § 55). Prema praksi ECtHR-a, gdje se razlika u postupanju temeljila na seksualnoj orijentaciji, polje (margina) slobodne procjene države za diskreciono postupanje je usko (*Kozak v. Poland*, no. 13102/02, ECtHR 2010, § 92; *Karner v. Austria*, no. 40016/98, ECtHR 2003, § 41). Štaviše, različito postupanje temeljeno isključivo na razmatranjima seksualne orijentacije bilo je neprihvatljivo prema Konvenciji (*E.B. v. France* [GC], no. 43546/02, ECtHR 2008, §§ 93-96; *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal*, no. 33290/96, ECtHR 1999, § 36; *X and Others v. Austria* [GC], no. 19010/07, ECtHR 2013, § 99).

„**Invaliditet**“ se odnosi na fizičko, kognitivno, intelektualno ili mentalno oštećenje koje značajno ograničava jednu ili više glavnih životnih aktivnosti.

„**Rodni identitet**“ kao zaštićeni osnov odnosi se na duboko ukorijenjen osjećaj pojedinca o vlastitom spolu, koji može, ali i ne mora odgovarati spolu koji mu je dodijeljen pri rođenju. Rodni identitet razlikuje se od biološkog spola i obuhvata spektar identiteta izvan tradicionalne binarne koncepcije muškarca i žene. I ECHR kroz praksu ECtHR-a pokriva pitanja u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom (*Identoba and Others v. Georgia*, no. 73235/12, ECtHR 2015, § 96). ECtHR je također priznao da su rodni identitet i seksualna orijentacija dvije razlikovne i intimne karakteristike. Bilo kakvo miješanje toga bi, stoga, predstavljalo napad na nečiju reputaciju i moglo postići dovoljnu razinu ozbiljnosti zadiranjem u tako intimnu karakteristiku osobe (*Sousa Goucha v. Portugal*, no. 70434/12, ECtHR 2016, § 27).

„**Porijeklo**“ se odnosi na mjesto rođenja pojedinca, njegovo socio-ekonomsko porijeklo, nacionalnost ili kulturno nasljeđe.

Konstrukt „**kakve druge osobine**“ služi kao sveobuhvatna odredba s namjerom obuhvatanja dodatnih osnova diskriminacije ili predrasude koje

možda nisu izričito navedene, ali se smatra da zaslužuju pravnu zaštitu. Prepoznaje se evoluirajuća priroda ljudske raznolikosti i potreba za rješavanjem diskriminacije koja se temelji na karakteristikama izvan onih koje su posebno navedene u zakonodavstvu. „Kakve druge osobine“ osiguravaju da pravna zaštita ostane uključiva i prilagodljiva novonastalim oblicima diskriminacije, promovirajući jednakost i ljudska prava za sve pojedince, bez obzira na njihove jedinstvene osobine ili atribute. Riječima „kakve druge osobine“, odnosno „drugi status“ uopšteno se, prema praksi strazburškog foruma, pridaje široko značenje (*Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], no. 42184/05, ECtHR 2010, § 70) i njihovo tumačenje nije ograničeno na karakteristike koje su lične u smislu da su urođene ili inherentne (*Kiyutin v. Russia*, no. 2700/10, ECtHR 2011, § 56; *Clift v. the United Kingdom*, no. 7205/07, ECtHR 2010, § 56).

Za razliku od KZ RS, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ FBiH)¹⁰ sadrži uži spektar zaštićenih karakteristika kada se radi o posebnom krivičnom djelu kojim se inkriminiše izazivanje mržnje. Naime, u KZ FBiH postoji krivično djelo Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti (član 163. KZ FBiH) kojim se određuje da će onaj ko javno izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji Bosne i Hercegovine, ostvariti ovo krivično djelo. Dakle, u ovoj se inkriminaciji kao zaštićene karakteristike spominju samo: narodnosna (etnička), rasna i vjerska pripadnost. Pretpostavljamo da je razlog tome činjenica da se krivično djelo iz člana 163. KZ FBiH nalazi u grupi krivičnih djela protiv ustavnog poretka Federacije Bosne i Hercegovine, a ne protiv javnog reda kao što je to slučaj u KZ RS. S druge strane, KZ FbiH predviđa **definiciju „krivičnog djela počinjenog iz mržnje“**, prema kojoj je krivično djelo počinjeno iz mržnje svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog

10 Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine – KZ FBiH, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 36/03, 21/2004 – ispravka, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23.

uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako KZ FBiH nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela učinjenog iz mržnje (član 2. stav 11. KZ FBiH). Navedenom odredbom mržnja kao pobuda je pokrivena, međutim, zakonodavac nije trebao (ili, bolje rečeno, nije smio) zatvoriti popis zaštićenih karakteristika (nije upotrijebio klauzulu „drugog statusa“ ili „drugih karakteristika“ pojedinca).

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ BDBiH)¹¹ sadrži posebno (neimenovano) krivično djelo pozivanja na nasilje i mržnju prema pojedincu zbog određenih karakteristika ili svojstava tog pojedinca, a kao zaštićene karakteristike navodi: nacionalnu, rasnu, vjersku ili etničku pripadnost, boju kože, spol, seksualno opredjeljenje, invaliditet, rodni identitet, porijeklo ili kakvu drugu osobinu (član 355a KZ BDBiH).

Kriminalizirajući javno podsticanje na nasilje ili mržnju, odredba člana 359. KZ RS ima dvojaku svrhu: sprečava štetna ponašanja i štiti ranjive skupine od opasnosti govora mržnje. Ovaj zakonodavni pristup ima nekoliko važnih aspekata: (1) prevencija eskalacije i (2) zaštita marginaliziranih skupina. U prvom slučaju, rješavanjem pozivanja, izazivanja ili podsticanja na nasilje i mržnju u ranoj fazi, zakon nastoji intervenirati prije nego što govor mržnje ili materijali mogu podstaći stvarno nasilje ili širu štetu po društvo u cjelini. Ova rana intervencija ključna je u sprečavanju eskalacije napetosti i sukoba unutar društva. Pored toga, prijetnja pravnim posljedicama djeluje kao sredstvo odvraćanja pojedinaca koji bi inače mogli javno pozivati, izazivati ili podsticati nasilje ili mržnju. Saznanje da su takve radnje kažnjive krivičnim zakonodavstvom obeshrabruje (ili bi barem trebalo) potencijalne počinioce da se upuste u takvo ponašanje. U

11 Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – KZ FBiH, „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 19/20 – prečišćen tekst, 3/24 i 14/24.

drugom slučaju, ova odredba KZ RS odražava obavezu države da zaštiti pojedinca i skupine koji su posebno ranjivi govorom mržnje, uključujući one koji su targetirani nacionalnom, rasnom, vjerskom ili etničkom pripadnosti, bojom kože, spolom, seksualnom orijentacijom, invaliditetom, rodnim identitetom, socio-ekonomskim porijeklom ili drugim karakteristikama. Kriminalizirajući govor mržnje, krivično zakonodavstvo pomaže u promoviranju društvene kohezije i sklada, te šalje jasnu poruku da društvo ne tolerira ponašanja koja ugrožavaju dostojanstvo i sigurnost bilo kojeg od njegovih članova. Također, on ima za cilj i smanjiti diskriminaciju tako što jasno stavlja do znanja da su javni izrazi mržnje ili podsticanje na nasilje protiv određenih skupina neprihvatljivi.

Član 359. KZ RS (stav 2. i 3.) predviđa dva kvalificirana oblika krivičnog djela Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje. **Prvi kvalificirani oblik** propisan je odredbom člana 359. stav 2. KZ RS i čini ga onaj **ko krivično djelo iz stava 1. počini prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova**. Dakle, kvalifikatorne okolnosti određeni su posebni načini izvršenja osnovnog oblika ovog krivičnog djela ili njegovo izvršenje uz upotrebu određenih sredstava. Prema tome, može se reći da su ova krivična djela kvalificirana posebnim okolnostima počinjenja, te je za njihovo ostvarenje potrebno da su te posebne okolnosti obuhvaćene umišljajem počinioca. Treba napomenuti da određene kvalifikatorne okolnosti *per se* predstavljaju posebna krivična djela predviđena KZ RS, odnosno da se njihovim činjenjem iscrpljuju zakonska obilježja nekih drugih krivičnih djela. Međutim, ako su obuhvaćene umišljajem počinioca prilikom vršenja osnovnog oblika krivičnog djela, raditi će se o kvalificiranom obliku Javnog izazivanja i podsticanja na nasilje ili mržnju, pri čemu KZ RS propisuje težu kaznu, a ne o sticaju više krivičnih djela. Također, počinitelj može ovo krivično djelo izvršiti s više posebnih okolnosti, te će se u tom slučaju raditi o sticaju kvalifikatornih okolnosti, a što predstavlja prividni sticaj krivičnih djela. U suštini, razlika između kvalifikatornih

okolnosti predviđenih u članu 359. stavu 2. KZ RS i posebnih krivičnih djela koje određene okolnosti predstavljaju jeste pobuda počinioca djela. Ako je činjenje konkretne kvalifikatorne okolnosti motivirano mržnjom, u tom slučaju postoji krivično djelo iz člana 359. stav 2. KZ RS koje se kažnjava težom kaznom.

Drugi kvalificirani oblik propisan je odredbom člana 359. stav 3. KZ RS. Ovaj oblik krivičnog djela Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje će postojati **ako je usljed krivičnog djela iz stava 1. i 2. došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica po zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj.** Radi se o kvalifikatornoj okolnosti usljed koje je došlo do značajnih posljedica koje se ogledaju u neredima, nasilju ili drugim teškim posljedicama po zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj. Za postojanje ovog kvalificiranog oblika krivičnog djela dovoljan je i nehat koji se odnosi na posljedice.

Za **osnovni oblik** krivičnog djela Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju iz člana 359. stav 1. KZ RS propisana je **novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.** Trebamo napomenuti da je isključeno kažnjavanje za pokušaj osnovnog oblika ovog krivičnog djela iz dva razloga: prvo, član 359. stav 1. KZ RS ne propisuje kažnjavanje za pokušaj i drugo, član 22. KZ RS koji predviđa da je obavezno kažnjavanje za pokušaj krivičnih djela za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna. Za **(prvi) kvalificirani oblik** ovog krivičnog djela predviđenog u članu 359. stavu 2. KZ RS propisana je **kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina,** a za **(drugi) kvalificirani oblik** predviđen u članu 359. stavu 3. KZ RS predviđena je **kazna zatvora u trajanju od dvije do dvanaest godina.** U članu 359. stav 4. KZ RS propisano je obavezno oduzimanje predmeta koji nose poruke iz člana 359. stava 1. KZ RS, odnosno poruke kojima se poziva, izaziva ili podstiču nasilje ili mržnja, kao i sredstva za njihovu izradu, umnožavanje i rasturanje. Oduzeti predmeti prema ovoj zakonskoj odredbi će se, prema članu 82. stav 7. KZ RS obavezno uništiti.

ODNOS ČLANA 359. KZ RS SA ČLANOM 10. EKLJP

Krivično djelo Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju sadržano u članu 359. KZ RS otvara pitanje njegovog odnosa sa slobodom izražavanja, temeljnim ljudskim pravom sadržanim u članu II/3.h) Ustava Bosne i Hercegovine, te mnoštvu međunarodnih instrumenata, od kojih je svakako za našu zemlju najznačajnija Europska konvencija o ljudskim pravima, koja u svom članu 10. svakome jamči pravo na slobodu izražavanja.

Sloboda izražavanja je osnov slobodnog i demokratskog društva, te služi kao jedan od temeljnih uslova za društveni napredak i individualni razvoj. Prema članu 10. stavu 2. ECHR, ova se sloboda proteže ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su dobrodošle ili shvaćene kao neuvredljive ili neutralne, već i na one koje mogu uvrijediti, šokirati ili uznemiriti državne organe ili bilo koji segment stanovništva. ECtHR naglasio je u svojoj presudi iz 1976. godine u predmetu *Handyside v. the United Kingdom* (§ 49) da je zaštita slobode izražavanja ključna za pluralizam, toleranciju i širokogrudnost koji su obilježja demokratskog društva. Ovo načelo naglašava da pravo na slobodu izražavanja obuhvaća široku lepezu govora, uključujući one izraze koji osporavaju ili uznemiruju prevladavajuće norme i autoritete. Štiteći čak i kontroverzan ili provokativan govor, ovaj pravni okvir osigurava živahan i dinamičan javni diskurs, koji je ključan za zdrav razvoj demokratskog društva. Bez takve zaštite, društvu bi nedostajala potrebna širina i dubina rasprava i debata, koje su ključne za demokratsko upravljanje i cjelovit razvoj pojedinaca.¹²

12 Raosavljević, Predrag, Novaković, Filip, *Evropski sistem zaštite ljudskih prava*, Banja Luka, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment. Banja Luka, 2024, 118.

Međutim, baš kao što je osnov zdravog i demokratskog društva govor koji može šokirati ili uznemiriti, ne smijemo zaboraviti da su i tolerancija i poštovanje jednakog dostojanstva svih ljudskih bića temelj demokratskog i pluralističkog društva. Posljedično, može se smatrati nužnim, kao pitanje načela, sankcionirati ili čak spriječiti određene oblike izražavanja koji šire, podstiču, promoviraju ili opravdavaju mržnju temeljenu na netoleranciji. Ovo je uslovljeno osiguravanjem da sve nametnute „formalnosti“, „uslovi“, „ograničenja“ ili „kazne“ budu srazmjerne legitimnom cilju kojem se teži, kako je navedeno u odlukama ECtHR-a u predmetima *Erbakan v. Turkey* (§ 56) i *Savva Terentyev v. Russia* (§ 65). Ovaj okvir, dakle, naglašava uspostavljanje delikatne ravnoteže potrebne za zaštitu slobode izražavanja, istovremeno osiguravajući da ta sloboda ne krši prava i dostojanstvo drugih. Nametanje ograničenja određenim oblicima štetnog govora opravdano je kada ima za cilj podržati načela jednakosti, tolerancije i demokratske organizacije društva. Upravo iz tog razloga treba se ispitati da li i u kojoj mjeri krivično djelo iz člana 359. KZ RS zadire u slobodu izražavanja građana Republike Srpske i drugih lica koji se nađu pod njenom jurisdikcijom. U skladu sa navedenim, treba se voditi računa da li ovo krivično djelo zadire u pravo naših građana, odnosno služi li legitimnom cilju i da li je nužno u demokratskom društvu da bi se postigao legitiman cilj ili ciljevi (segmenti tzv. tripartitnog (trodjelnog) testa, pored predviđenosti u zakonu).¹³ Pored toga, traži se srazmjernost/proporcionalnost legitimnom cilju koji se želio postići.

Imperativ je da zakonski propisi koji se tiču kriminalnog ponašanja – posebno oni koji imaju za cilj suzbijanje izražavanja i koji podstiču, zagovaraju ili opravdavaju nasilje, neprijateljstvo ili netrpeljivost – artikuliraju svoje granice s preciznošću i jasnoćom. Takve odredbe moraju biti podvrgnute strogom tumačenju kako bi se spriječilo širenje diskrecijske ovlasti pravosudnih organa u područje podložno zloupotrebi putem selektivnog

13 Lučka, Dejan, *Tolerancija i njeni neprijatelji, Sloboda izražavanja i (ne)tolerisanje netolerantnih u demokratskom društvu*, Sarajevo, Fondacija Friedrich Ebert, 2022, 68.

provođenja. Dakle, sam zakon mora ispunjavati uslove kvaliteta, odnosno pored toga što mora biti javan, on mora biti dostupan i predvidljiv. Građanin mora biti obaviješten o svim ponašanjima koje je zakonodavac inkriminirao, odnosno koja predstavljaju krivična djela predviđena krivičnim zakonodavstvom. U konkretnom slučaju, odredbe člana 359. KZ RS jesu javne, dostupne građanima i predvidljive. Pored toga, odredbe sadržane u pomenutom članu KZ RS napisane su jasno, te se iz njih vidi šta su elementi pojedinog oblika krivičnog djela Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju. Nadalje, inkriminacija iz člana 359. KZ RS ima legitimni cilj predviđen članom 10. stavom 2. Europske konvencije, odnosno ima ih više, i to: javna sigurnost i sprečavanje nereda ili zločina. Na kraju, inkriminacija ponašanja kojima se izaziva ili podstiče nasilje ili mržnja prema određenim osobama zbog nekih njihovih karakteristika svakako je mjera koja je nužna u demokratskom društvu.¹⁴

ECtHR je u svojoj praksi mnogo puta cijenio primjenu člana 10. ECHR u slučajevima koji uključuju izjave, bilo da su izgovorene ili prenesene kroz radnje, s navodnom namjerom da podstaknu ili opravdaju nasilje, neprijateljstvo, mržnju ili netrpeljivost. Prilikom utvrđivanja da li je povreda prava na slobodu izražavanja pojedinaca, uključujući „autore“ ili one koji su dali određene izjave, bila „nužna u demokratskom društvu“ u skladu s utvrđenim načelima u svojoj sudskoj praksi, ECtHR je razmatrao različite čimbenike.

Pri ocjenjivanju važnosti interesa pojedinca u ostvarivanju slobode izražavanja, ECtHR prvo mora ispitati **prirodu** datih izjava (*Perinçek v. Switzerland* [GC], § 229), kao i **kontekst** koji ih okružuje (*Perinçek v. Switzerland*

14 Podsticanje na diskriminaciju prepoznato je kao oblik podsticanja na netoleranciju koji, uz podsticanje na nasilje i mržnju, predstavlja granicu preko koje se ne smije preći u ostvarivanju slobode izražavanja. Ovo je načelo naglašeno u predmetu *Zemmour v. France* (§ 50). Međutim, važno je razlikovati podsticanje na diskriminaciju i podsticanje na drugačije postupanje, budući da potonje nije nužno jednako diskriminaciji, kao što je pojašnjeno u predmetu *Baldassi and Others v. France* (§ 64).

[GC], § 242). Relevantni kontekstualni elementi obuhvataju jesu li izjave date unutar politički ili društveno „nabijenog“ okruženja, mogu li se protumačiti i pošteno razmotriti unutar svog neposrednog ili šireg konteksta, kao eksplicitno ili implicitno podsticanje na nasilje ili kao potvrda nasilja, neprijateljstva, mržnje ili netrpeljivosti. Osim toga, ECtHR ispituje **način** na koji su **izjave prenesene** i njihov **potencijal**, bilo neposredno ili posredno, da nanesu štetu. U takvim slučajevima, na odluku utiče interakcija između ovih različitih faktora, a ne bilo koji pojedinačni faktor koji se promatra zasebno. Pristup ECtHR-a takvim slučajevima može se stoga okarakterizirati kao **kontekstualan** (*Perinçek v. Switzerland* [GC], §§ 204-208; *Mariya Alekhina and Others v. Russia*, §§ 217-221). Ovaj kontekstualni pristup bi trebali primjenjivati u svojoj praksi i nacionalni organi – agencije za provođenje zakona, tužilaštva i sudovi.

4.

ANALIZA PROVOĐENJA ODREDBI U VEZI S JAVNIM IZAZIVANJEM I PODSTICANJEM NA NASILJE I MRŽNJU

4.1 Pregled izvršenih krivičnih djela prema statistikama Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske za period 2017–2023, posebno u vezi s krivičnim djelom Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju iz člana 359. KZ RS

Godina /Policajska uprava	2017 ¹⁵	2018 ¹⁶	2019 ¹⁷	2020 ¹⁸	2021 ¹⁹	2022 ²⁰	2023 ²¹
Banja Luka	1	2	1	1	-	2	/
Doboj	1	-	-	-	1	-	/
Bijeljina	-	-	-	-	1	-	/
Istočno Sarajevo	-	1	-	-	-	-	/
Trebinje	-	-	-	-	-	-	/
Prijedor	-	1	1	-	-	2	/
Zvornik	1	-	1	3	2	2	/
Gradiška	-	-	-	-	-	-	/
Mrkonjić Grad	-	-	-	-	-	-	/
Foča	-	-	1	-	-	-	/
Ukupno:	3	4	4	4	4	6	/

15 Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2017. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=58&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

16 Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2018. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=60&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

17 Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2019. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=62&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

18 Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2020. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=63&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

19 Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2021. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=64&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

20 Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2022. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=65&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

21 Za 2023. godinu o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj (trenutno) ne postoji informacija Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske.

4.2. Pregled rada okružnih javnih tužilaštava u Republici Srpskoj u vezi s krivičnim djelom Javno izazivanje nasilja i mržnje iz člana 359. KZ RS

Okružno javno tužilaštvo	Broj krivičnih prijava	Broj sprovedenih istraga	Broj naredbi o nesprovođenju (i obustavi) istrage	Broj podignutih optužnica	Broj pravosnažnih presuda (osuđujuće)	Broj pravosnažnih presuda (oslobađajuće)	Broj krivičnih postupaka koji su u toku
Prijedor	2	2	-	-	-	-	2
Banja Luka	27	7	14 (3)	3	1	-	2
Doboj	7	4	3	1	1	-	4
Bijeljina	15	3	-	3	2	-	9
Istočno Sarajevo	2	-	-	-	-	-	2
Trebinje	2	1	-	-	-	-	1
Ukupno:	51	17	17 (3)	7	4	-	18

4.3. Pregled rada sudova u Republici Srpskoj u vezi s krivičnim djelom Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje iz člana 359. KZ RS

Na osnovu podataka nadležnih okružnih javnih tužilaštava, sudovi opšte nadležnosti u Republici Srpskoj, konkretno osnovni sudovi, koji su nadležni za krivično djelo iz člana 359. KZ RS zbog propisanih kazni novčane kazne i kazne zatvora do tri godine, odnosno do pet godina za teže oblike djela – donesene su ukupno četiri osuđujuće presude. Raspodjela ovih presuda je sljedeća: jednu (1) donosi Osnovni sud u Banjoj Luci, jednu (1) donosi Osnovni sud u Doboju i dvije (2) presude donosi Osnovni sud u Bijeljini. Među njima, detaljne podatke o presudi dostavila su dva suda – Osnovni sud u Bijeljini i Osnovni sud u Banjoj Luci.

Od dva predmeta s Osnovnog suda u Bijeljini, u jednom je donesena presuda, dok se u drugom vodio samo prethodni krivični postupak bez prelaska u krivični postupak. U dostavljenoj presudi okrivljeniku se na teret stavlja krivično djelo iz člana 359. KZ RS, a odnosi se na izazivanje i raspirivanje mržnje prema pojedincu na temelju njegove nacionalne i

vjerske pripadnosti za vrijeme javnog okupljanja (sjednice lokalnog parlamenta, diskutujući o dnevnom redu). Tokom glavnog pretresa, okrivljeni je priznao počinjenje krivičnog djela te mu je izrečena novčana kazna u iznosu od 1.000,00 KM.

U presudi Osnovnog suda u Banjoj Luci dvojici okrivljenih se stavlja na teret krivično djelo Javno izazivanje i podsticanje nasilja i mržnje iz člana 359. KZ RS u kontekstu izazivanja i podsticanja mržnje prema pripadnicima islamske vjeroispovijesti i bošnjačke narodnosti. Okrivljeni su zajedno, na javnom mjestu, izlaganjem poruzi vjerskih, nacionalnih i etničkih simbola, oštećenjem tuđih stvari i skrnavljenjem spomenika izazvali i podsticali mržnju prema nacionalnoj, vjerskoj i etničkoj grupi zbog njene nacionalne, vjerske i etničke pripadnosti i time su počinili krivično djelo iz člana 359. KZ RS. Okrivljeni su priznali izvršenje krivičnog djela, a njihovo priznanje je išlo u skladu sa dokazima koje je predstavilo nadležno tužilaštvo. Osnovni sud u Banjoj Luci je, cijeneći priznanja okrivljenih i sve dokaze protiv njih, utvrdio da su počinili krivično djelo iz člana 359. KZ RS i osudio ih na novčanu kaznu u iznosu od 2.000,00 KM.

5.

PROCJENA UČINKOVITOSTI (DJELOTVORNOSTI) PROVEDBE

Pregled podataka (2017–2023):

Broj krivičnih prijava: _____	51
Broj provedenih istraga: _____	17
Broj naredbi o neprovođenju istrage: _____	17
Broj naredbi o obustavi istrage: _____	3
Broj optužnica: _____	7
Broj pravosnažnih presuda (osuđujućih presuda): _____	4
Broj pravosnažnih presuda (oslobađajućih): _____	0
Broj krivičnih postupaka u toku: _____	18

Činjenica da je od 51 krivične prijave samo 17 rezultiralo provođenjem istrage sugerira da je samo 33,3% prijava ocijenjeno vjerodostojnim ili dovoljno značajnim da opravdaju daljnju istragu. To podrazumijeva značajan proces filtriranja u početnoj fazi, vjerovatno zbog potrebe da se osigura da se procesuiraju samo oni slučajevi s razumnim izgledima za uspjeh. Nasuprot tome, jednak broj naloga o neprovođenju istrage (17) upućuje na to da se znatan broj prijava prijevremeno odbacuje. To može

biti usljed različitih faktora kao što su nedostatni dokazi, prijave iz kojih ne proizlaze da je izvršeno krivično djelo ili drugi proceduralni razlozi. Ovdje se nameću pitanja o standardima koji se primjenjuju u ovoj fazi i postoji li dosljednost u primjeni tih standarda.

Iz tri (3) naloga o obustavi istrage proizlazi da su u nekim slučajevima početne istrage obustavljene. Ovo sugerira izazove u prikupljanju dovoljno dokaza ili proceduralne probleme koji su spriječili nastavak istrage. Također, može odražavati vanjske faktore kao što su saradnja svjedoka, dostupnost fizičkih ili digitalnih dokaza ili čak potencijalno ometanje istrage. Nažalost, ne možemo sa sigurnošću tvrditi koji su razlozi obustavljanja istraga. Sedam (7) podignutih optužnica pokazuje da je oko 41,2% istraga dovelo do mogućnosti službenog optuživanja osumnjičenih. Iako ovo odražava pažljiv postupak provjere, također naglašava značajnu stopu osipanja od istraga do optužnica. To se može pripisati poteškoćama u uspostavljanju snažnog slučaja na strani tužilaštva, dokaznim izazovima ili možda strateškim odlukama tužioca da daju prioritet određenim predmetima u odnosu na druge. Optužnice predstavljaju mali dio (oko 13,7%) ukupnih krivičnih prijava, što ukazuje na potencijalni jaz između prijavljenih krivičnih djela i onih koja se procesuiraju kroz pravosudni sistem. Ovaj jaz može odražavati šira pitanja kao što su kvaliteta početnih obavještenja o krivičnom djelu, prag za prelazak s istrage na podizanje optužnice ili ograničenja resursa unutar javnotužilačkog sistema u Republici Srpskoj.

Četiri (4) osuđujuće presude i izostanak oslobađajućih presuda sugeriraju visoku stopu osuđujućih presuda (100%) za slučajeve koji idu na glavni postupak (suđenje). To implicira da je, kada je optužnica podignuta, slučaj tužilaštva, uopšteno posmatrano, jak i dobro potkrijepljen dokazima. To ukazuje na temeljit pripremni rad tužioca kako bi se osiguralo da u narednu fazu napreduju samo ozbiljni slučajevi. Međutim, postoji i druga mogućnost – tužioci nastavljaju rad na slučajeva gdje ne postoji mogućnost negativnog ishoda po njih. Nedostatak oslobađajućih presuda mogao

bi odražavati pažljiv odabir slučajeva koji idu na suđenje, gdje su tužiocu uvjereni da će osigurati osuđujuću presudu.

Značajan broj krivičnih postupaka koji su u toku (18) u odnosu na broj podignutih optužnica i pravosnažnih presuda ukazuje na to da su mnogi predmeti još uvijek u postupku. Ovaj zaostatak ukazuje na moguća kašnjenja u sudskom procesu, što bi moglo uticati na pravovremeno omogućavanje pravde za žrtve krivičnih djela iz člana 359. KZ RS. Postupci koji su u toku predstavljaju gotovo 35,3% svih prijavljenih slučajeva, što naglašava potrebu za poboljšanom učinkovitosti (djelotvornosti) pravosuđa.

Procjena učinkovitosti (djelotvornosti):

Stopa osuđujućih presuda od 100% za slučajeve koji idu na suđenje pokazuje snagu tužilaštva i robusnost sudskog procesa nakon što je slučaj otišao u stadij glavnog postupka (suđenja). To ukazuje na to da tužilaštvo pažljivo priprema svoje slučajeve i osigurava da pred suđenje budu izvedeni samo oni za koje postoji velika vjerovatnost za uspjeh, odnosno da optuženi budu osuđeni. Ova visoka stopa osuđujućih presuda odražava učinkovitost (djelotvornost) tužilačke strategije koja se daje uočiti, odnosno da se tužilaštvo posvećuje rješavanju slučajeva javnog podsticanja na nasilje i mržnju u kojima postoje razumne šanse za uspjeh tužilaštva. Pažljiv odabir i temeljita priprema slučajeva značajno pridonose ovoj stopi uspjeha.

Činjenica da relativno mali broj slučajeva vodi do podizanja optužnice (7 od 17 istraga) ukazuje na rigorozan postupak provjere (koji može imati pozitivne i negativne učinke). Čini se da su tužiocu pronicljivi u odabiru slučajeva koje će pokrenuti, osiguravajući da se pokreću samo oni s jakim dokazima i velikom vjerovatnošću uspjeha. Ovaj „pedantan“ pristup je praktično dvosjekli mač. Bez obzira na to što je broj uspješnih tužilačkih slučajeva koji su „završili na sudu“ stoprocentan, postavlja se pitanje da li su to, zaista, slučajevi gdje je postojala sumnja (i dokazi) da je

krivično djelo izvršeno i da se radilo o „čvrstim“ i „sigurnim“ slučajevima za tužilaštvo.

Pažljiv odabir predmeta za krivično gonjenje podrazumijeva strateško korištenje ograničenih resursa. Davanjem prioriteta predmetima s „najjačim“ dokazima, tužiocima mogu učinkovitije (djelotvornije) raspodijeliti svoje vrijeme i trud, osiguravajući da slučajevi s velikim javnim dometom (posebno ako se radi o slučajevima usmjerenim na posebne društvene skupine, a koji su izrazito medijski praćeni) dobiju potrebnu pažnju. Ovaj ciljani pristup pomaže u učinkovitom upravljanju brojem predmeta i maksimalno povećava učinak krivičnog gonjenja na odvratanje od krivičnih djela iz mržnje i javnog podsticanja na nasilje.

Niska stopa konverzije iz krivičnih prijava u provedene istrage (33,3%) izaziva zabrinutost u vezi s procesom početne procjene. To bi moglo značiti da su mnoga obavještenja o (navodnom) izvršenju krivičnog djela prerano odbačena ili, suprotno, da postoje visoki pragovi za pokretanje istraga na strani tužilaštva. Ova niska stopa konverzije može obeshrabriti žrtve i svjedoke da prijave krivična djela ako smatraju da njihova prijava vjerovatno neće rezultirati krivičnoprocесnim radnjama od strane tužilaštva.²² S tim u vezi, tužilaštva bi se trebala posvetiti ispitivanju ovih predmeta (dakle, predmeta s elementima mržnje) sa standardom „strogе kontrole/provjere“ (*strict scrutiny standard*), posebno ako se radi o slučajevima ozbiljnog kršenja prava i sloboda drugih. „Stroga kontrolа/provjera“ (*strict scrutiny*) je, prije svega, sudski standard najviših sudova koji se koristi za utvrđivanje ustavnosti određenih zakona ili javni politika. Kada se „spusti“ na tužilački nivo i primijeni na tužilačko ispitivanje krivičnih prijava i provođenje

22 Prema stavu pojedinih autora (i bivših sudija), zakonskih odredbi o „govoru mržnji“ u našem zakonodavnom okviru ima na pretek. Međutim, u (našem) društvu se raširila praksa raspirivanja i izazivanja mržnje i netrepeljivosti da je procesuiranje ovakvih krivičnih djela izgubilo elemente neprihvatljivog i protivpravnog. Branko Perić, *Kupleraj koji gori – zapisi o pustošenju i ništavilu*, Banja Luka, Antikvarijat „Ramajana“ i Udruženje za filozofiju i društvenu misao, Banja Luka, 2024, 54–55.

istraga, standard „stroge kontrole“ podrazumijevao bi vrlo rigorozan i temeljit proces kako bi se osiguralo da svaki aspekt slučaja zadovoljava visok prag vjerodostojnosti, zakonitosti i etičkih standarda.²³

Samo oko 13,7% krivičnih prijava rezultira podizanjem optužnice, što ukazuje na značajan pad između faze prijave izvršenja krivičnog djela i postupka optuženja. Ovo smanjenje može biti posljedica strogih dokaznih standarda ili izazova u izgradnji slučaja koji se može procesuirati. Ovaj nizak postotak sugerira potencijalne probleme u istražnom procesu ili u primjeni pravnih standarda koji mogu spriječiti napredak predmeta od prijave, preko istrage do optužnice. Rješavanje ovih izazova, ukoliko postoje, ključno je kako bi se osiguralo da više slučajeva može uspješno proći kroz pravosudni sistem.

Obustava istraga i relativno mali broj optužnica potencijalno naglašavaju poteškoće u prikupljanju dovoljno dokaza. Da bi se osigurala osuda počinioca krivičnog djela neophodno je pred sudom izvesti dokaze koji će kod krivičnog suda osigurati visok stepen ubjeđenja (vjerovatnost) da je optuženi izvršio krivično djelo za koje ga tereti tužilaštvo.²⁴ Iz tog razloga postoji veoma veliki pritisak na tužilaštvo da prikupi takve dokaze. Prikupljanje dokaza kritičan je izazov, osobito u slučajevima koji uključuju javno podsticanje na nasilje i mržnju, koji se često, u savremenom dobu, događaju u digitalnim prostorima i na digitalnim platformama. Osiguravanje dokaza koji zadovoljavaju krivičnopravne standarde za krivično gonjenje zahtijeva posebne vještine i resurse. Istražiocima moraju biti vješti u snalaženju u digitalnim pejzažima, prikupljanju i čuvanju digitalnih dokaza. To zahtijeva stalnu obuku i (pre)raspodjelu resursa kako bi se osiguralo da su istražiocima opremljeni za rješavanje složenih slučajeva (smatramo da Jedinica za visokotehnološki kriminalitet Uprave kriminalističke policije, Direkcija

23 H. Fallon, Jr, Richard, “Strict Judicial Scrutiny”, *UCLA Law Review*, 54(5)/2007, 1267–1337.

24 Mrčela, Marin, Delost, Damira, „Dokazni standard u kaznenom postupku“, *Policija i sigurnost*, 28(4)/2019, 417–435.

policije, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, ima dovoljno kapaciteta – materijalno-tehničkog i personalnog – da raspolažu s dovoljno obučanim i stručnim kadrom koji može biti adekvatna pomoć tužilaštvu u prikupljanju dokaza s digitalnih platformi).

Značajan broj krivičnih postupaka koji su u toku (18) ukazuje na potencijalna kašnjenja u sudskom procesu. Ta kašnjenja mogu biti posljedica sudskih zaostataka, složenosti postupka ili ograničenja resursa. Dugotrajni postupci mogu imati negativne učinke i na žrtve i na optužene, potencijalno narušavajući povjerenje u pravosudni sistem Republike Srpske. Pojednostavljanje sudskih procesa i povećanje pravosudnih kapaciteta ključni su za rješavanje ovih kašnjenja i osiguravanje pravovremene pravde za žrtve (uzimajući u obzir da moderno krivično pravosuđe teži biti usmjereno ka žrtvama i njihovoj zaštiti).

Učinkovitost (djelotvornost) procesuiranja krivičnih djela iz mržnje i javnog podsticanja na nasilje i mržnju također ovisi o javnoj percepciji i povjerenju žrtava u pravosudni sistem. Niska stopa istraga i optužnica može dovesti do percepcije da se takva krivična djela ne shvataju ozbiljno. To može obeshrabriti prijavljivanje i smanjiti povjerenje zajednice u institucije i provođenje zakona, te pravosuđe u cjelini.

Neophodno je značajnije ulaganje u programe obuke za ovlaštenja službenih lica i uposlenika u pravosuđu koji se bave pitanjima krivičnih djela iz mržnje, kako bi poboljšali svoje vještine u rukovanju digitalnim dokazima, njihovom prikupljanju i razumijevanju nijansi krivičnih djela iz mržnje, kao i sticanje senzibiliteta prema žrtvama koje pripadaju zaštićenim kategorijama prema članu 359. KZ RS. Također, razvijanje specijaliziranih istražnih jedinica usmjerenih na krivična djela iz mržnje i podsticanje na nasilje i mržnju, opremljenih potrebnim stručnim znanjem za rješavanje ovih složenih slučajeva nedvosmisleno može dovesti do povećanja broja provedenih istraga, podignutih optužnica, ali i donošenja presuda s pozitivnim ishodom po tužilaštvu (npr. formiranje posebnih tužilačkih

radnih grupa koje će se baviti samo procesuiranjem krivičnog djela Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju iz člana 359. KZ RS i drugih krivičnih djela s elementima mržnje).

Kreiranje i primjena jasnijih smjernica i nižih / senzibilnijih pragova za pokretanje istraga može pomoći da se više prijava temeljito (i temeljitije) istraži. To može uključivati reviziju kriterija za ocjenu obavještenja o izvršenim krivičnim djelima i osiguravanje da potencijalni slučajevi ne budu prerano odbačeni. Nadalje, nužno je poboljšanje koordinacije između istražilaca (policije) i tužilaca u ranoj fazi krivičnog procesa kako bi se osiguralo da su slučajevi robusno pripremljeni i imaju veću vjerovatnost da napreduju do optužnice.

Naposlijetku, povećanje svijesti javnosti o važnosti prijavljivanja krivičnih djela s elementima mržnje i krivičnih djela podsticanja na nasilje, kao i vrstama dokaza koji mogu poduprijeti uspješna krivična gonjenja (npr. „ako primjetite da N.N. osoba na *Facebooku* poziva na ubistvo pripadnika određene grupe, obavezno prije nego što se odlučite na prijavu krivičnog djela napravite *screenshot*...“). Kampanje podizanja javne svijesti i ostvarivanje kontakta između tužilaštva i zajednice (javnosti) je veoma važno. Pored toga što se javnost osvještava, ona stiče i veći stepen povjerenja u tužilaštvo kao javnog organa.

Rješavanje zaostataka u sudovima povećanjem kapaciteta sudova i pojednostavljenjem postupaka kako bi se ubrzalo rješavanje predmeta. To uključuje, između ostalog, zapošljavanje dodatnih sudija, njihovo kontinuirano osposobljavanje i usavršavanje, korištenje tehnologije za upravljanje predmetima i provođenje internih i eksternih proceduralnih reformi za smanjenje kašnjenja. Pružanje specijalizirane obuke za sudije i tužioce o postupanju sa predmetima s elementima nasilja i mržnje i slučajevima javnog izazivanja i podsticanja na nasilje i mržnju, kako bi se osiguralo dublje razumijevanje problema i učinkovitije (djelotvornije) upravljanje predmetima.

ZAKLJUČAK

Preventivna i zaštitna funkcija člana 359. Krivičnog zakonika zakona Republike Srpske njegova je temeljna svrha. Kriminalizirajući javno izazivanje i podsticanje na nasilje ili mržnju, Krivični zakonik Republike Srpske ima za cilj ne samo spriječiti eskalaciju štetnog ponašanja, već i zaštititi ranjive skupine od ciljanog govora mržnje. Ovaj zakonski okvir neophodan je za održavanje javnog reda i mira, promoviranje društvene kohezije i poštivanje ljudskih prava, sloboda i društvenih vrijednosti jednog demokratskog društva.

Učinkovito (djelotvorno) provođenje zakonskih odredaba Krivičnog zakonika Republike Srpske koje se odnosi na krivično djelo Javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju, zajedno s podizanjem javne svijesti, može značajno doprinijeti sigurnijem i inkluzivnijem društvu u Republici Srpskoj, a samim tim i u Bosni i Hercegovini kao državi koja teži članstvu u Europskoj uniji. Međutim, ova analiza naglašava kritično pitanje u primjeni ovog zakonodavnog okvira, posebno u ranim fazama prethodnog postupka, odnosno od obavještanja o izvršenom krivičnom djelu, provođenja istrage i prikupljanja dokaza. Rješavanje ovih izazova ključno je za učinkovito (djelotvorno) ispunjavanje cilja zakona.

Ne smijemo zaboraviti da je kriminalizacija izazivanja i podsticanja na nasilje ili mržnju usklađena s međunarodnim standardima ljudskih prava koji naglašavaju zaštitu pojedinaca od govora mržnje i diskriminacije. Ovo usklađivanje naglašava širu predanost ljudskim pravima i dostojanstvu, jačajući pravne i moralne temelje člana 359. Krivičnog zakonika Republike

Srpske. Ovaj krivični zakon igra vitalnu ulogu ne samo u svojim pravnim implikacijama, već i u svojoj moralnoj funkciji jačanjem društvenih vrijednosti protiv mržnje i nasilja. Učinkovitost (djelotvornost) krivičnog gonjenja za javno izazivanje i podsticanje na nasilje i mržnju prema članu 359. pokazuje značajnu snagu, posebno u postizanju osuđujućih presuda za slučajeve koji idu na „suđenje“ (odnosno, koji nakon postupka optuženja pređu u stadij glavnog postupka). Visoka stopa osuđujućih presuda i temeljit postupak istraga koje provode tužioci značajne su prednosti. Ove prednosti odražavaju revnost tužilaca i robusnost slučajeva koji dospiju pred krivični sud. Međutim, postoje znatna područja za poboljšanje, posebno u ranim fazama krivičnog postupka. Kako bi se povećala učinkovitost (djelotvornost) krivičnog gonjenja prema članu 359. Krivičnog zakonika Republike Srpske, potrebno je razmotriti nekoliko mjera:

1. unapređenje tehnika istrage;
2. pojednostavljenje i ekspeditivnost istražnog procesa;
3. povećanje javne svijesti;
4. poboljšana sudska učinkovitost / djelotvornost.

Prethodni postupak kao stadij krivičnog postupka, a posebno istraga i prikupljanje dokaza, stvaraju značajne izazove. Sudeći prema analiziranoj sudskoj i tužilačkoj praksi, trenutne tehnike možda nisu dovoljne za učinkovito otkrivanje i dokumentiranje slučajeva javnog huškanja i podsticanja na nasilje ili mržnju. Za rješavanje ovih izazova ključno bi bilo usvojiti poboljšane istražne tehnike. To uključuje korištenje naprednih forenzičkih alata, digitalni nadzor i tehnologije analize podataka za praćenje i dokumentiranje govora mržnje i aktivnosti podsticanja na nasilje. Osim toga, osposobljavanje ovlaštenih službenih lica i istražilaca o savremenim istražnim metodama može poboljšati njihovu sposobnost rješavanja ovih osjetljivih i složenih slučajeva. Poboljšane tehnike osigurat

će da prikupljeni dokazi budu robusni i da izdrže ispitivanje na sudu, čime se povećava vjerovatnoća uspješnosti krivičnog gonjenja.

Također, pojednostavljenje istražnog procesa je veoma važno. To uključuje pojednostavljenje proceduralnih zahtjeva i smanjenje birokratskih prepreka kako bi se ubrzalo prikupljanje i obrada dokaza. Uspostava specijaliziranih jedinica unutar policije i tužilaštva posvećenih rješavanju slučajeva govora mržnje i podsticanja na mržnju i nasilje također može dovesti do fokusiranijih i učinkovitijih (djelotvornijih) istraga. Brzo praćenje ovih slučajeva kroz sistem krivičnog pravosuđa osigurava da pravda bude brzo zadovoljena, odvrćajući potencijalne počinioce i jačajući odvrćajući učinak pravnog okvira.

Javna svijest i razumijevanje zakonskih odredbi protiv javnog izazivanja i podsticanja na nasilje ili mržnju značajna je za njihovo učinkovito (djelotvorno) provođenje. Nedostatak svijesti može dovesti do nedovoljnog prijavljivanja i opšteg toleriranja takvog ponašanja. Podizanje javne svijesti o značaju i društvenoj opasnosti govora mržnje i podsticanja je od vitalnog značaja. To se može postići kroz sveobuhvatne javne obrazovne kampanje, programe rada u lokalnoj zajednici i saradnju s organizacijama civilnog društva. Edukacija javnosti o štetnosti govora mržnje i pravnim posljedicama sudjelovanja u takvim aktivnostima može podstaknuti društvo koje je uključnije (inkluzivnije) i punije poštovanja. Kampanje za podizanje svijesti također bi trebale podstaći žrtve i svjedoke da prijave incidente, osiguravajući da više slučajeva privuče pažnju organa gonjenja.

Učinkovitost (djelotvornost) sudskih postupaka u slučajevima s krivičnim djelom iz člana 359. KZ RS ključna je za postizanje osuđujućih presuda i osiguravanje pravde. Iako prethodni postupak ima prednosti, neučinkovitost (nedjelotvornost) unutar pravosuđa može potkopati ukupnu učinkovitost (djelotvornost) zakona. Poboljšanje učinkovitosti (djelotvornosti) pravosuđa uključuje nekoliko mjera. Pružanje specijalizirane obuke za sudije i tužioce o slučajevima govora mržnje i podsticanja na mržnju i

nasilje može poboljšati njihovu sposobnost učinkovitog (djelotvornog) rješavanja takvih slučajeva. Implementacija sistema za upravljanje predmetima koji određuju prioritete i prate napredak ovih predmeta može smanjiti kašnjenja. Osim toga, osiguranje odgovarajućih resursa i podrške za pravosuđe, kao što je dovoljno osoblja i tehnoloških alata, može poboljšati cjelokupno rješavanje krivičnih predmeta.

Još jedan veoma važan momenat na koji se treba obratiti pažnja jeste pravo prepoznavanje i uvođenje mehanizama za prepoznavanje i praćenje **incidenata mržnje koji nisu povezani s krivičnim djelom** (*non-crime hate incident*), ali koji mogu predstavljati uvertiru za potencijalno buduće kriminalno ponašanja. Ti incidenti, iako ne dosežu prag krivičnog djela (ili prekršaja), imaju duboke implikacije na društvenu koheziju, dobrobit pojedinca i širi pravni i etički krajolik društva. Oni predstavljaju kategoriju zlonamjernih radnji motiviranih neprijateljstvom ili predrasudama na temelju rase, vjere, seksualne orijentacije, invaliditeta, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva.

Incidenti mržnje koji nisu povezani s krivičnim djelom ili prekršajem mogu uzrokovati značajnu emocionalnu i psihičku štetu pojedincu. Žrtve mogu doživjeti tjeskobu, depresiju i osjećaj izolacije. Prepoznavanje ovih incidenata potvrđuje iskustva žrtve i potvrđuje njihove osjećaje, pridonoseći emocionalnom oporavku i otpornosti. Prepoznavanje i rješavanje ove vrste incidenata mržnje podržavaju načelo ljudskog dostojanstva. Svaki pojedinac zaslužuje živjeti bez diskriminacije i predrasuda, a priznavanje ovih incidenata jača društvenu predanost ovom načelu. Praćenje incidenata mržnje koji nisu u vezi s krivičnim djelom omogućava ranu intervenciju. Brzim rješavanjem ovih oblika ponašanja smanjuje se rizik od eskalacije u teže oblike krivičnih djela iz mržnje. Rana intervencija može poremetiti obrazac rastućeg nasilja. Javna svijest i institucionalni odgovor na incidente mržnje koji nisu u vezi s krivičnim djelom služe kao sredstvo odvratanja. Potencijalni počinioci mogu se odgovoriti od takvog ponašanja ako znaju da se te radnje nadziru i shvataju ozbiljno.

Sistemska prepoznavanje i praćenje incidenata mržnje koji nisu povezani s krivičnim djelom pružaju vrijedne podatke. Ovi podaci mogu informirati pravosudni sistem, ali i donosiocice političkih odluka na reforme usmjerene na učinkovitije (djelotvornije) rješavanje krivičnih djela motiviranih mržnjom. Razumijevanje rasprostranjenosti i prirode incidenata mržnje koji nisu u vezi s krivičnim djelom može dovesti do razvoja sveobuhvatnijih pravnih okvira. Zakoni se mogu izraditi tako da se bave ne samo krivičnim djelima iz mržnje, već i širim spektrom ponašanja motiviranih mržnjom.

Usredotočujući se na ova poboljšanja, sistem krivičnog pravosuđa Republike Srpske može učinkovitije (djelotvornije) podržati materijalni krivični zakon i zaštititi ranjive skupine od nasilja i mržnje. Ovaj sveobuhvatni pristup ključan je za održavanje vladavine prava i njegovanje društva izgrađenog na poštovanju, toleranciji i mirnom suživotu među različitim skupinama. Privrženost ovim načelima ne samo da unapređuje pravnu učinkovitost (djelotvornost) i poboljšava pravnu sigurnost, već također jača moralno i društveno tkivo Republike Srpske, osiguravajući kolektivnu posvećenost poštovanju, toleranciji i mirnom suživotu različitih grupa unutar društva.

LITERATURA I IZVORI

Pravni izvori

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965), dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>.

International Covenant on Civil and Political Rights (1966), dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

European Convention on Human Rights and Protocols (1950), dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.

Ustav Bosne i Hercegovine, Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 25/2009 – Amandman I.

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – KZ FBiH, „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 19/20 – prečišćen tekst, 3/24 i 14/24.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine – KZ FBiH, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 36/03, 21/2004 – ispravka, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23.

Krivični zakonik Republike Srpske – KZ RS, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023 i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/2024 – odluka US BiH.

Zakon o javnom redu i miru – ZJRM, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 11/2015 i 58/2019.

Sudska praksa

Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom, nos. 9214/80, 9473/81 and 9474/81, ECtHR 1985.

Baldassi and Others v. France, nos.15271/16, 15280/16, 15282/16 et al., ECtHR 2020.

Carson and Others v. the United Kingdom [GC], no. 42184/05, ECtHR 2010.

Clift v. the United Kingdom, no. 7205/07, ECtHR 2010.

E.B. v. France [GC], no. 43546/02, ECtHR 2008.

Erbakan v. Turkey, no. 59405/00, ECtHR.

Féret v. Belgium, no. 15615/07, ECtHR 2009.

Handyside v. the United Kingdom, no. 5493/72, ECtHR 1976.

Hasan and Chaush v. Bulgaria [GC], no. 30985/96, ECtHR 2000.

Identoba and Others v. Georgia, no. 73235/12, ECtHR 2015.

İzzettin Doğan and Others v. Turkey [GC], no. 62649/10, ECtHR 2016.

Karner v. Austria, no. 40016/98, ECtHR 2003.

Kiyutin v. Russia, no. 2700/10, ECtHR 2011.

Konstantin Markin v. Russia [GC], no. 30078/06, ECtHR 2012.

Kozak v. Poland, no. 13102/02, ECtHR 2010.

Mariya Alekhina and Others v. Russia, no. 38004/12, ECtHR 2018.

Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova, no. 45701/99, ECtHR 2001.

Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia, no. 72881/01, ECtHR 2006.

Nachova and Others v. Bulgaria, nos. 43577/98 and 43579/98, ECtHR 2005.

Perinçek v. Switzerland [GC], no. 27510/08, ECtHR 2015.

S.A.S. v. France [GC], no. 43835/11, ECtHR 2014.

Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal, no. 33290/96, ECtHR 1999.

Savva Terentyev v. Russia, no. 10692/09, ECtHR 2018.

Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, ECtHR 2009.

Soare and Others v. Romania, no. 24329/02, ECtHR 2011.

Sousa Goucha v. Portugal, no. 70434/12, ECtHR 2016.

Stoica v. Romania, no. 42722/02, ECtHR 2008.

Timishev v. Russia, nos. 55762/00 and 55974/00, ECtHR 2005.

Vejdelan and Others v. Sweden, no. 1813/07, ECtHR 2012.

Vejdeland and Others v. Sweden, no. 1813/07, ECtHR 2012.

X and Others v. Austria [GC], no. 19010/07, ECtHR 2013.

Zemmour v. France, no. 63539/19, ECtHR 2022.

Presuda Osnovnog suda u Banjoj Luci broj: 71 0 K 309476 19 K, od 8. juna 2021. godine.

Anonimizirana presuda Osnovnog suda u Bijeljini (b.b. i bez datuma).

Literatura

- M, Babić, I, Marković, *Krivično pravo, Opšti dio, Šesto izdanje*, Banja Luka, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, 2019.
- M, Babić, Lj, Filipović, I, Marković, Z, Rajić, *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovine, Knjiga II*. Sarajevo, Vijeće Evrope i Evropska komisija, 2005.
- H. Fallon, Jr, Richard, "Strict Judicial Scrutiny", *UCLA Law Review*, 54(5)/2007, 1267–1337.
- Lj, Filipović, *Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje, Komentar relevantnih zakonskih odredaba*. Sarajevo, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, 2020.
- D, Lučka, D, *Tolerancija i njeni neprijatelji, Sloboda izražavanja i (ne)tolerisanje netolerantnih u demokratskom društvu*, Sarajevo, Fondacija Friedrich Ebert, 2022.
- M, Mrčela, D, Delost, „Dokazni standard u kaznenom postupku“, *Policija i sigurnost*, 28(4)/2019: 417–435.
- B, Perić, *Kupleraj koji gori – zapisi o pustošenju i ništavilu*. Banja Luka, Antikvarijat „Ramajana“ i Udruženje za filozofiju i društvenu misao, Banja Luka, 2024.
- P, Raosavljević, F, Novaković, *Evropski sistem zaštite ljudskih prava*, Banja Luka, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka, 2024.

M, Simović, D, Jovašević, „Krivičnopravni značaj mržnje – pravo, teorija i praksa država bivše SFRJ“, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci*, 39(39)/2017, 9–28

N, Srzentić, *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Beograd, Savremena administracija, 1978.

Z, Tomić, *Krivično pravo II, Posebni dio, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007.

Ostali izvori

Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2017. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=58&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2018. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=60&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2019. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=62&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2020. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=63&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2021. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=64&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2022. godini, dostupno na: <https://mup.vladars.rs/index.php?vijest=65&vrsta=statistike&stat=1> (26.5.2024).

O AUTORU

Filip Novaković rođen je 1999. godine u Banjoj Luci (Bosna i Hercegovina), diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci, 15. septembra 2022. godine, a 19. septembra 2023. godine uspješno odbranio završni rad na II ciklusu studija Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Svoju tezu pod naslovom „Načelo neposrednosti u provođenju i ocjeni dokaza“ izradio je pod mentorstvom prof. em. dr. sci. Hajrije Sijerčić-Čolić, te stekao zvanje magistra prava (uža oblast: Krivično pravo). Trenutno je student master akademskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci na modulu Međunarodno pravo, kao i doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici na smjeru Krivično pravo. Filip Novaković je autor triju knjiga i oko četrdeset naučnih i stručnih radova u uglednim međunarodnim i domaćim časopisima. Od januara 2024. godine Novaković je dopisni član Bosansko-hercegovačko-američke akademije umjetnosti i nauka. Aktivan je u stručnim udruženjima i organizacijama, te je član Udruženja pravnika Republike Srpske, Viktimološkog društva Srbije i Hrvatske udruge za europsko kazнено pravo.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) je organizacija civilnog društva koja radi na unapređenju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Pokrećemo i kreiramo sistemske društvene promjene, s naglaskom na rodnu ravnopravnost i položaj LGBTI+ osoba.

Sarajevski otvoreni centar vjeruje u pravedno, demokratsko i inkluzivno društvo, zasnovano na jednakim pravima i mogućnostima za sve.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nstavljamo voditi jedini LGBTI medijski portal u državi – portal www.lgbti.ba. Tim SOC-a je organizirao treninge za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava, zatim za stručno medicinsko osoblje, te osobe koje rade u zdravstvenom sektoru, s fokusom na trans-specifičnu i trans-inkluzivnu prilagodbu spola, te za LGBTIQ zajednicu. Intenzivno radimo na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTIQ osobama u Kantonu Sarajevo, unapređenju regulacije biomedicinski potpomognute oplodnje u Federaciji Bosne i Hercegovine, pravima radnica u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i porodijskog odsustva, uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u Bosni i Hercegovini.

Tokom proteklih godina, nekoliko naših zakonodavnih i policy inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Naš zagovarački fokus usmjeren je na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo nastaviti rad na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provedene su i medijske kampanje koje su dosegle više od milion osoba u Bosni i Hercegovini, te je organizovan i LGBTI filmski festival *Merlinka* koji od 2021. godine postaje lokalni festival *Kvirhana*, u saradnji s Tuzlanskim otvorenim centrom.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije *Ljudska prava*, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.

